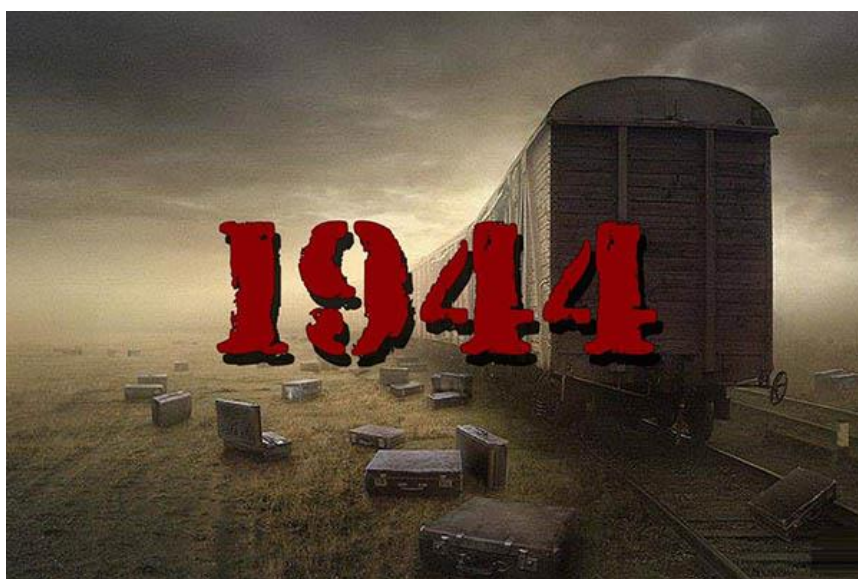

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ
М. КИЄВА

ВІДДІЛ ДОВІДКОВО-БІБЛОГРАФІЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ТРАГЕДІЯ НЕЗНИЩЕНОГО НАРОДУ

Депортація кримських татар у 1944 році

Інформаційний список

Київ, 2020

Інформаційний список підготовлено до Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. При складанні списку було використано матеріали фондів Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих м. Києва і публічних бібліотек міста. Також залучено інформацію з інтернет-ресурсів.

Список буде корисний широкому колу читачів.

Упорядник

Вахненко Н. М.

Телефон для довідок : 486-01-46

e- mail : lubibl@ukr.net

*Ти в вогні не згорів,
Не загинув у вирі-пучині,
Як на тебе Той рік
Кинув стільки і лиха, й незгод!
І, здавалося, доля твоя
Догорає, неначе лучина,
Але вистояв мужньо
Мій кримськотатарський народ!*

*Моєму народову
Аблязіз Велієв*

Весна буяла. Природа ігнорувала війну, яскрава зелень радувала очі, а напоєне пахощами квітів повітря вмикало інстинктивне бажання жити. У цей час – вранці 18 травня 1944 року – у домівки кримських татар прийшли люди зі зброєю. Понад 32 тисячі бійців військ НКВС обходили усі помешкання кримських татар і оголошували ультиматум: у найкоротший час взяти все необхідне, дітей і немічних старих, повантажитися на вантажівки і під конвоєм їхати до залізничних станцій. Так почалась депортація. Жінок, дітей, інвалідів війни, ветеранів та людей похилого віку зігнали до товарних вагонів, та ущент заповнивши їх переселенцями, відправили за кілька тисяч кілометрів від рідної домівки. Сталін прагнув знищити всі сліди присутності кримських татар і в наступних переписах населення заборонив будь-які згадки про кримських татар.

До четвертої дня 20 травня 1944 року кримських татар у Криму не стало.

Ця акція була результатом, підписаної Сталіним 11 травня 1944 року, постанови Державного Комітету Оборони №5859сс про організацію депортації кримських татар.

За перші три роки після переселення від голоду, виснаження і хвороб померли, за різними оцінками, від 20 до 46% всіх депортованих.

Переважну більшість кримських татар перевезли до так званих спецпоселень – оточених воєнізованою охороною, блокпостами і огорожених колючим дротом територій, які скоріше нагадували трудові табори, а не поселення мирних людей.

У 1948 році Москва визнала кримських татар довічними переселенцями. Ті, хто без дозволу НКВС виходив за межі свого

спецпоселення, наприклад, щоб провідати родичів, наражалися на небезпеку 20-річного ув'язнення. Такі випадки траплялися.

Протягом 1950-х і 1960-х років татари боролися за своє право повернутися на історичну батьківщину, в тому числі за допомогою демонстрацій в узбецьких містах.

Поступово кримським татарам вдалося домогтися розширення своїх прав, однак неформальна, але від цього не менш сувора заборона на їхнє повернення до Криму, діяла аж до 1989 року.

За чотири наступних роки на півострів повернулася половина всіх кримських татар, що жили тоді в СРСР – 250 тисяч людей.

Новим викликом для кримських татар стала анексія Криму Росією в березні 2014 року. Дехто з них під тиском переслідувань покинув півострів. Іншим російська влада сама заборонила в'їзд на півострів, в тому числі лідерам цього народу Мустафі Джемілеву і Рефату Чубарову.

У 2006 році курултай кримськотатарського народу звернувся до Верховної Ради України з проханням визнати депортацію геноцидом. Парламент своєю [постановою](#) визнав цей злочин і встановив 18 травня Днем пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу.

18 травня Україна вшановує пам'ять жертв депортації кримських татар та відзначає День боротьби за права кримськотатарського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алядін, Ш. Мердивен : Запрошення на бенкет диявола : роман ; Я – ваш цар і бог : автобіографічна повість ; Жертви Кремля : публіцистичний нарис : [пер. з кримськотат., рос.] / Шаміль Алядін. – Київ : Майстер книг : [К.І.С.], 2018. – 298 с. : іл.
2. Бекірова, Г. Пів століття опору. Кримські татари від вигнання до повернення (1941-1991 роки) : нарис політичної історії / Гульнара Бекірова ; передм. Мустафи Джемілева ; післям. Рефата Чубарова ; [пер. з рос. К. Демчук ; Український науковий інститут Гарвардського університету ; Інститут Критики]. – Київ : Критика, 2017. – 487 с. : фотоіл., портр.
3. Беліцер, Н. Кримські татари як корінний народ : історія питання і сучасні реалії : посібник для тих, хто прагне з'ясувати / Наталя Беліцер. – Київ : ДП «Національне газетно-журнальне видавництво», 2017. – 119 с. : іл.
4. Велієв, А. В судацькі ліси : [поезія] / Аблязіз Велієв ; пер. з кримськотат. Данило Кононенко // Дніпро : популярний літературно-художній журнал. – 2016. – № 10-12. – С. 13.
5. Громенко, С. Вітчим народів. Навіщо Сталін виселив давні етноси Криму / Сергій Громенко // Чумацький шлях : науково-популярний журнал. – 2018. – № 2. – С. 9-12 : фото.
У статті проаналізовано причини депортації кримських татар у 1944 р.
6. Депортовані кримські татари, болгары, вірмени, греки, німці : збірник документів (1998-2003) / упоряд. Ю. Білуха, О. Власенко ; передмова Е. Гафаров. – Київ : Абрис, 2004. – 247 с.
7. Джемілев, М. Меджлис сломать им не удалось : [інтерв'ю] / Мустафа Джемілев; записала Наташа Влащенко // Публичные люди. – 2015. – № 7-8. – С. 8-13 : фото.

8. Зінченко Ю. Кримськотатарська проблема : історія та сучасність : (до 60-річчя депортації) / Ю. Зінченко // Український історичний журнал. – 2004. – № 3. – С. 62-73.
9. Котигоренко, В. Політико-правові аспекти соціальної адаптації кримськотатарських репатріантів / Віктор Котигоренко // Історичний журнал. – 2006. – № 2, 3. – С. 3-15 (№ 2, 2006) ; С. 29- 38 (№ 3, 2006).
10. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940-2015): збірник документів та матеріалів / [упоряд. О. Г. Бажан та ін.] ; Національна академія наук України [та ін.]. – Київ : Кліо, 2016. – 1092 с.
11. Кульчицький, С. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956-1989 рр.) / Станіслав Кульчицький // Український історичний журнал : науковий журнал. – 2018. – № 2. – С. 75-109.
12. Муратов, О. Татарська кров : повість / О. Муратов // Київ. – 2005. – № 12. – С. 53-69.
13. Мусаєва, С. Мустафа Джемільєв. Незламний / Севгіль Мусаєва, Алім Алієв. – Харків : Vivat, 2018. – 254 с. : іл., портр.
14. Орел, Л. Г. Що ми знаємо про Крим? / Лідія Орел. – [Київ] ; [Ніжин] : [Видавець ПП М. М. Лисенко], [2011]. – 95 с. : іл.
15. Панчук М. Етнополітична історія Криму: до питання історіографії (XX-XXI ст.) / М. Панчук // Історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 41-57.
16. Собкович, О. Вкрадений Крим. Історія депортації / Ольга Собкович // Образотворче мистецтво. – 2019. – № 3. – С. 74-77 : іл., фот.

Про мистецький проект «Вкрадений Крим. Історія депортації», присвячений 75-ій річниці пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу.

17. Шлях лідера. Мустафа Джемілев : статті, виступи, листи / [біогр. нарис та заг. ред. Г. Бекірової ; упоряд. О. Бондаренко]. – Київ : Стилос, 2018. – 254 с. : фотоіл., портр.
18. «Чужа молитва» : фільм. Режисер Ахтем Сеїтаблаєв. 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kinoukr.com/449-chuzha-molytva.html>
Фільм розповідає історію кримської татарки Саїде Аріфової, яка під час Другої світової війни двічі врятувала 88 єврейських дітей-сиріт: спершу – від нацистів, видаючи дітей за кримських татар, а вдруге – від військ НКВС, які здійснювали депортацію кримських татар у травні 1944 року, довівши, що ці діти є євреями.
19. «1944. Крим. Депортація» : документальний фільм. Режисери Фатіма Осман та Юнус Паша. 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=KAucxwkea-4>
У фільмі історію депортації розповідають люди, які безпосередньо її пережили.
20. «1944». Слова і музика С. Джамаладінової, А. Антоняна. Співає Джамала. 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=wNECV2h-y58>
Джамала, яка сама народилася в засланні в Киргизстані, присвятила пісню своїй депортованій прабабусі. Вона стала першою кримською татаркою, яка виступила на Євробаченні, і перемогла на ньому, представляючи Україну.
21. «Хайтарма» : фільм. Режисер і виконавець головної ролі А. Сеїтаблаєв. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uakino.club/film/natives/6286-haytarma.html>
У фільмі показана трагічна історія депортації кримських татар через погляд прославленого льотчика, національного героя кримських татар Амет-Хана Султана. Це перший кримськотатарський художній фільм про депортацію свого народу.